

Namų ūkio sudėtis ir gerovė

Ivadas

Demografiniai ir socialiniai ir ekonominiai pokyčiai pakeitė namų ūkio struktūrą Europos Sajungoje. Vieno asmens namų ūkių skaičius išaugo, o namų ūkių, kuriuose auga vaikai, sumažėjo; namų ūkių įvairovė didėjo – atsiranda vis daugiau alternatyvios formos šeimų; dėl ekonomikos krizės vis daugiau namų ūkių gyvena kelios kartos ir vis daugiau jaunų suaugusiuų lieka gyventi tėvų namuose. Šioje ataskaitoje rašoma apie namų ūkių tipų įvairovę Europos Sajungoje, tai, kaip jie pasikeitė per dešimtmetį ir kaip namų ūkio struktūra susijusi su subjektyvia gerovė ir socialine atskirtimi.

Politinės aplinkybės

Socialinė politika (kaip antai būsto ir šeimos politika) paprastai yra valstybių narių kompetencija. Tačiau ES politika (Europos socialinių teisių ramstis, Profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros direktyva ir Tarybos rekomendacija dėl kokybiškų ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros sistemų) pripažsta šeimų įvairovę, o kartu ir poveikį namų ūkiams. Demografinis senėjimas ir mažėjantis vaisingumas kelia iššūkių daugelio valstybių narių politikai; atsižvelgdamos į vis didėjančią namų ūkių įvairovę kai kurios vyriausybės įdiegė naujų priemonių arba teisių, pavyzdžiui, pripažino partnerystę, vienos lyties asmenų santuoką arba išsiskyrusiu žmonių šeimas.

Pagrindinės išvados

- Vieno asmens namų ūkių dalis auga. Didelė dalis tokų namų ūkių tenka vyresnėms partnerio (vyro) nebeturinčioms moterims. Visgi manoma, kad ši tendencija slaps, nes poroje gyvenančių žmonių bendras išgyvenamumas ilgėja.
- Skurdo ir socialinės atskirties rizika vieno asmens namų ūkiams didesnė; vienišų, ypač vidutinio ir vyresnio amžiaus, žmonių sveikata prastesnė ir subjektyvi gerovė mažesnė nei gyvenančių su partneriais. Vieniši vyresni žmonės savo gerovę vertina geriau už vienišus jaunesnius žmones.

- Valstybėse narėse smarkiai išaugo kartu gyvenančių nesusituokusių žmonių skaičius. Rytinėse ir pietinėse valstybėse narėse gyvenimas kartu nesusituokus vis dar yra kelias į santuoką, o šiaurinėse ir vakarinėse Europos šalyse toks gyvenimo būdas dažnai yra nuolatinis.
- Kartu gyvenančių partnerių subjektyvi gerovė mažesnė nei susituokusių partnerių.
- Daug šalių kartu gyvenantiems nesusituokusiems partneriams suteikė kai kurias teises į nuosavybę ir garantijas; daugelyje šalių taikomas formalios registracijos reikalavimas.
- Vaikų neturinčių šeimų gyvenimo sąlygos ir profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyra geresnė nei vaikus auginancių porų. Tačiau jų subjektyvi gerovė yra mažesnė. Perkopus 65-uosius gyvenimo metus koreliacija tarp gerovės ir vaikų neturėjimo mažėja, nors pastebima, kad vaikų neturėjimas siejamas su didesne socialine atskirtimi ir menkesniu laimės pojūčiu.
- Tos pačios lyties porų materialinės gyvenimo sąlygos paprastai panašios į skirtinį lyčių asmenų porų, bet joms labiau būdingos létinės ligos. Taip gali būti dėl diskriminacijos paskatintų psichikos sveikatos sutrikimų. Be to, jie patiria didesnę socialinę atskirtį ir rečiau kreipiasi pagalbos į savo šeimos narius ar draugus.
- Manoma, kad ilgėjant vyrų gyvenimo trukmei, toliau didės pensininkų namų ūkių dalis. Pensininkų poros labiau patenkintos ir optimistiškiau žvelgia į gyvenimą nei kitokiuose namų ūkuose gyvenantys pensininkai, jų, ypač moterų, materialinės gyvenimo sąlygos taip pat yra geresnės.
- Skirtumai tarp lyčių išėjus į pensiją yra didžiuliai. Skurdo rizika garbingo amžiaus sulaukusioms moterims didesnė. Tai matydamos daugelis šalių įvedė našlio pensijas ir skaičiuodamos pensijas atsižvelgia į motinystės atostogų trukmę. Tačiau santuokoje gyvenusių žmonių, ypač moterų, padėtis sulaukus pensinio amžiaus vis tiek yra geresnė.

- Daugumoje šalių mažėja absolutus ir santykinis tradicinių šeimų skaičius. Iš visų tipų namų ūkių respondentų subjektyvi gerovė ir optimizmas didžiausiai tarp tradicinių šeimų tėvų.
- Daugumoje tradicinių šeimų pajamas gauna abu partneriai, bet sruočtiniai labai nelygai dalijasi neapmokamu darbu: moterys atlieka daugelį buities darbų ir daugeliui jų sunku suderinti asmeninį gyvenimą ir darbą. Vaikų turintys vyrai dirba daugiau apmokamo darbo valandų nei jų neturintieji, dėl to jiems dažnai sunku suderinti asmeninį gyvenimą ir darbą.
- Vienišų tėvų dalis Europos Sajungoje išsaugo. Vienišiems tėvams rizika patirti skurdą ir neprteklių didesnė, turėdami tik vieno asmens pajamas ir dėl mažesnio užimtumo lygio jie susiduria su lėšų stygiumi.
- Nors vieniši tėvai dirba mažiau valandų, jiems dažnai sunku derinti asmeninį gyvenimą ir darbą. Ir vienišiems tėciams, ir vienišoms mamoms tenka daugiau buities darbų nei poroje gyvenantiems tėvams.
- Vienišų tėvų subjektyvi gerovė mažesnė ir socialinė atskirtis didesnė nei poroje gyvenančių tėvų. Vienišų tėvų subjektyviai gerovei svarbi šeimos ir draugų socialinė parama.
- Šeimos politikoje išsiskyrusių asmenų šeimoms retai pripažystamos, nors jų skaičius auga. Išsiskyrusių asmenų šeimų tėvai savo gerovę ir gyvenimo sąlygas vertina geriau nei vieniši tėvai. Vaikų gerovė tokiose šeimose priklauso nuo santykų su tėvais ir patėviais kokybės.
- Kelių kartų namų ūkiai labiausiai paplitę rytinėse valstybėse narėse. Tokiuose namų ūkuose gyvenančių tėvų ir senelių gyvenimo kokybė prastesnė nei kitokiuose namų ūkuose gyvenančiųjų.
- 2007–2017 m. išsaugo su tėvais liekančių gyventi jaunu suaugusiuju skaičius.
- Su tėvais gyvenančių jaunu suaugusiuju subjektyvi gerovė mažesnė nei atskirai gyvenančiųjų, ypač perkopus 25-uosius gyvenimo metus. Tačiau tėvų namai apsaugo nuo skurdo ir padeda išlaikyti psichologinę gerovę, ypač darbo neturintiems jauniems žmonėms.
- Šeimos ryšiais nesusijusių žmonių namų ūkiams, kurių daugiausiai miestuose, skurdo rizika didesnė nei kitiems namų ūkiams. Kartu gyvenantys šeimos ryšiais nesusiję žmonės yra jaunesni, dažnai imigrantai, kuriems sunku susirasti būstą. Tačiau jie savo gyvenimo gerovę vertina panašiai kaip kitokiuose namų ūkuose gyvenantieji.

Politikos orientyrai

- Vyresni žmonės, kurie gyvena vienii, geriau vertina savo gerovę nei gyvenantieji su vaikais, nors priežasčių tam gali būti daug (pavyzdžiui, prasta sveikata arba mažos pajamos). Politinėmis priemonėmis galima siekti padėti vyresniems žmonėms gyventi savarankiškai; gyvenimas bendruomenėje su kitais vyresniais arba jaunesniais žmonėmis gali padėti sumažinti socialinę atskirtį ir atitolinti būtinybę keltis į globos namus.
- Kai kurios šalys pripažino kartu gyvenančių žmonių partnerystę. Tokia politika finansiškai priklausomiems partneriams gali padėti išvengti skurdo. Tokių teisių įteisinimas taip pat gali padėti sumažinti materialinės gerovės skirtumus tarp lyčių sulaukus vyresnio amžiaus.
- Tos pačios lyties žmonių porų pripažinimas ir lygių teisių suteikimas joms skatina visuomenę jas pripažinti; tai galbūt paskatintų visuomenės paramą ir užtikrintų gerovę ir paskatintų LGBT kurti namų ūkius.
- Ilgesnės tėvystės atostogos ir daugiau vietų vaikų priežiūros įstaigose gali pagerinti tėvų darbo ir asmeninio gyvenimo pusiausvyrą.
- Vienišiems tėvams skirtos politinės priemonės sutelktos į užimtumą; tačiau yra duomenų, rodančių, kad salygos, susijusios su darbo paieška gaunant pajamų paramą, didina vienišų tėvų patiriamą stresą. Didelė kliūtis vienišų tėvų užimtumui yra įperkamų vaikų priežiūros paslaugų prieinamumas.
- Išsiskyrusių asmenų šeimų pripažinimas paskatintų vienišus tėvus kurti naują namų ūkį išsiskyrus, o patėvių pripažinimas padidintų vaiko gerovę tokiose šeimose.
- Priemonės, padedančios jauniems žmonėms išsikraustytį iš tėvų namų ir gyventi savarankiškai, gali padidinti jų subjektyvią gerovę.
- Dalijimosi būstu programos suteiktų jauniems žmonėms galimybę apsigyventi atskirai ir sumažintų vienišumą ir socialinę atskirtį, taip pat vyresnių žmonių, jei tokie projektai būtų įperkami.

Papildoma informacija

Ataskaita *Household composition and well-being* („Namų ūkio sudėtis ir gerovė“) skelbiama adresu <https://eurofound.link/ef19040>.

Moksliinių tyrimų vadovė – Eszter Sandor
 information@eurofound.europa.eu